

CZU: 343.224.1

VÂRSTA – CONDIȚIE A RĂSPUNDERII PENALE. ASPECTE COMPARATIVE CU LEGISLAȚIA ALTOR STATE

Stela BOTNARU, Ion MIHALAȘ

Universitatea de Stat din Moldova

În cadrul prezentului articol este realizată o analiză comparativă privind vârsta tragerii la răspundere penală a minorilor în legislația penală a diferitelor state. Este explicată importanța vârstei în calitate de semn al subiectului infracțiunii. În continuare, sunt fixate categoriile de minori în dependență de vârsta acestora și modul în care va răspunde penal fiecare categorie aparte. De asemenea, sunt evidențiate modalitățile de stabilire a vârstei și actele care servesc drept temelie pentru stabilirea acesteia. În final sunt prezentate câteva propuneri *de lege ferenda*, inspirate din legislația penală a altor state.

Cuvinte-cheie: *vârstă, minori, răspundere penală, infracțiune, stat străin, măsuri educative, pedepse, analiză comparativă.*

THE AGE – A CONDITION FOR CRIMINAL RESPONSABILITY. COMPARATIVE ASPECTS WITH THE LAWS OF OTHER COUNTRIES

Within the present article there is undertaken a comparative analysis of the age of criminal responsibility of minors according to criminal law of different countries. There is explained the age as a feature of the subject of crime. Next, there are established the categories of minors according to their age and the way they will be criminally responsible according to each category. As well there are highlighted the ways of determining the age and the acts that serve as a ground for establishing it. Finally, there are presented some *lender ferenda* proposals, inspired by the criminal law of other countries.

Keywords: *age, minors, criminal liability, crime, foreign country, educational measures, punishment, comparative analysis.*

1. Importanța vârstei în calitate de semn al subiectului infracțiunii

Vârsta este unul dintre semnele persoanei fizice pentru a putea fi privită în calitate de subiect al infracțiunii (alin.(1) art.21 CP RM). Vârsta răspunderii penale este cea la atingerea căreia persoana, în conformitate cu normele dreptului penal, poate fi trasă la răspundere penală pentru comiterea faptelor socialmente periculoase [1]. În legislația penală a majorității statelor este prevăzută o vârstă minimă pentru răspunderea penală. Necesitatea prevederii vârstei minime pentru răspunderea penală este dictată de faptul că omul devine capabil să conștientizeze impactul social al faptelor sale nu din momentul nașterii.

Vârsta minimă de la care persoana devine subiect al infracțiunii diferă mult de la țară la țară: 7 ani în India și Elveția, 10-12 ani – în Irlanda, 14 ani – în Germania, Rusia, Japonia, Republica Moldova, 15 ani – în Suedia, Danemarca, Finlanda și Polonia, 16 ani – în SUA și Kazahstan.

Perioadele de vârstă ale dezvoltării psihice depind într-o anumită măsură de numărul de ani trăiți și de gradul de maturizare a organismului minorului, însă ele pot să nu coincidă cu vârsta lui cronologică. De aceea, perioadele de vârstă au cel puțin patru aspecte:

- ✓ **Cronologic** – de la naștere până în prezent;
- ✓ **biologic** – se determină prin gradul de maturizare a organismului, prin starea sistemului nervos;
- ✓ **psihologic** – este determinat de modificările calitative în dezvoltarea psihică;
- ✓ **sociologic** – se caracterizează prin maturitate socială, rolurile pe care le are individul în societate [2].

În conformitate cu legislația penală în vigoare a Republicii Moldova, distingem următoarele categorii de minori:

- până la vârsta de 14 ani – minorii care nu răspund penal, chiar dacă comit infracțiuni;
- între 14 și 16 ani – minorii care răspund doar pentru comiterea unor anumite infracțiuni, stabilite expres și exhaustiv în alin.(2) art.21 CP RM;
- de la 16 ani – minorii răspund penal în conformitate cu dispozițiile Părții speciale a Codului penal.

Problema vârstei de la care persoana devine subiect al infracțiunii și poate fi trasă la răspundere și supusă pedepsei penale a fost pe larg studiată de știință. Astfel, cercetările din domeniul psihologiei, pedagogiei, precum și din alte domenii ale științei susțin că odată cu atingerea vârstei de 12-13 ani minorul este în stare să-și aprecieze conștient comportamentul, să prevadă consecințele lui, iar în legătură cu aceasta – să aleagă varianta care-i convine mai mult, care corespunde intereselor sale [3].

Convenția ONU cu privire la drepturile copilului stabilește, în art.40, că statele vor fixa o vârstă minimă sub care copiii vor fi prezumați neavând capacitatea de a viola legea penală [4]. Deși Convenția respectivă nu stabilește expres vârsta concretă minimă care ar duce la dobândirea capacității penale, Comitetul ONU responsabil de monitorizarea conformării cu cerințele Convenției a criticat jurisdicțiile în care vârsta minimă a răspunderii penale este de 12 ani sau inferioară acesteia.

Codul penal al Republicii Moldova prevede în art.21 alin.(1) că sunt pasibile de răspundere penală persoanele fizice responsabile care, în momentul săvârșirii infracțiunii, au împlinit vârsta de 16 ani [5]. Excepție de la această regulă fac infracțiunile concrete, pentru a căror săvârșire individul poate fi tras la răspundere penală odată cu atingerea vârstei de 14 ani, ele fiind expres și exhaustiv prevăzute în alin.(2) art.21. Pentru anumite infracțiuni, răspunderea penală survine, datorită unor condiții obiective, doar începând cu vârsta de 18 ani: antrenarea minorilor la activitate criminală (art.208), antrenarea minorilor la consumul ilegal de droguri (art.209) etc. Minorii nu pot fi subiecți ai infracțiunii de tragere cu bună știință la răspundere penală a unei persoane nevinovate (art.306) – în care subiectul este unul special (judecătorul), ai infracțiunii de abuz de putere sau de serviciu (art.327) – unde subiectul este o persoană cu funcție de răspundere, ai infracțiunilor militare (Capitolul XVIII, Partea specială a CP) – în care subiect poate fi doar supusul militar, adică începând cu vârsta de 18 ani. Acest fapt reiese direct din conținutul dispoziției normei penale sau dacă apelăm la interpretarea acesteia.

O problemă dintre cele mai importante, ce urmează a fi clarificată în cazul tragerii la răspundere penală a unui minor, este stabilirea exactă a vârstei sale – anul, luna, ziua nașterii. În acest context, conform Hotărârii Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii, nr.39 din 22.11.2004, „se consideră că persoana a atins o vârstă anumită nu în ziua nașterii, ci începând cu ziua următoare”, adică începând cu ora 24.00 a zilei următoare. Astfel, dacă minorul a comis fapte criminale în ziua în care el a împlinit vârsta de la care survine răspunderea penală, faptele nu-i vor putea fi imputate, răspunderea penală pentru ele fiind exclusă. În calitate de temei pentru stabilirea vârstei servesc buletinul de identitate, pașaportul, certificatul de naștere. În cazul lipsei acestora, se apelează la alte probe, inclusiv la expertiza medico-legală. În astfel de situații, conform aceleiași Hotărâri a Plenului Curții Supreme de Justiție, „la constatarea vârstei de către expertiza medico-legală, ziua nașterii inculpatului urmează să fie considerată ultima zi a aceluia an care este numit de experți, iar în cazul constatării vârstei prin numărul minim și maxim de ani, judecata urmează să pornească de la vârsta minimă a acestei persoane presupusă de expertiză” [6].

Studiile recente în domeniu asupra problemei date au relevat concluzii diferite. Dacă în unele dintre ele autorii susțin că vârsta minimă pentru răspunderea penală trebuie majorată, atunci alții sunt de părere că această vârstă ar trebui micșorată [7].

În această ordine de idei, unele legislații au adoptat norme, pentru a da un răspuns situațiilor de posibilă retardare în dezvoltarea fizică și intelectuală, de socializare insuficientă a minorului, care împiedică conștientizarea și dirijarea deplină a faptelor sale în anumite condiții concrete. Astfel, Codul penal al Federației Rusie (alin.(3) art.20) stipulează că dacă minorul a atins vârsta răspunderii penale, dar în urma retardării în dezvoltarea sa psihică, care nu este legată de o dereglare psihică, nu era capabil în deplină măsură să conștientizeze caracterul de fapt și pericolul social al acțiunilor (inacțiunilor) sale sau să le conducă, el nu poate fi tras la răspundere penală. În același sens poate fi citată și Legea privind tribunalele pentru minori din Germania, din anul 1953. Articolul 3 al acestei legi, referindu-se la minorii cu vârsta între 14 și 18 ani, prevede că un tânăr este penalmente responsabil dacă la momentul comiterii faptei, după nivelul său de dezvoltare morală și spirituală, este destul de apt a conștientiza răul pe care îl prezintă fapta sa.

Astfel, fixarea în legea penală a vârstei de 16 ani, iar în unele cazuri și de 14 ani, înseamnă că, începând cu această vârstă, minorul este deja un potențial subiect al infracțiunii și poate fi tras la răspundere penală pentru faptele comise de el ce constituie infracțiuni. Or, aceasta încă nu înseamnă că în dreptul penal el este privit ca un matur, statutul său fiind diferit de cel al adulților. Călăuzindu-se de principiul umanismului,

Codul penal al Republicii Moldova a instituit un regim mai blând al răspunderii și pedepsei penale când este vorba de persoanele care nu au atins vârsta de 18 ani, al căror nivel de socializare, maturitate și discernământ nu poate fi asimilat cu cel al unui adult [8].

2. Aspecte comparative ale legislațiilor statelor străine

Legislația Franței. Răspunderea penală survine începând cu vârsta de 16 ani, iar pentru anumite categorii de infracțiuni expres stabilite de lege – de la 14 ani. Delincvenții minori sunt de competența unei jurisdicții speciale. Considerăm binevenit acest tratament penal aplicat minorilor în Franța și optăm pentru înființarea judecătoriilor specializate în Republica Moldova, care ar examina infracțiunile săvârșite de minori, judecătorii în cauză având atât studii juridice, cât și psihologice sau pedagogice.

Legislația Germaniei. Minorul până la vârsta de 14 ani este considerat iresponsabil. Minorul între 14 și 18 ani este considerat pasibil de răspundere penală, dacă în momentul săvârșirii faptei avea un nivel de dezvoltare moral și intelectual care să-i permită înțelegerea caracterului ilicit al conduitei sale (prezumpția relativă de iresponsabilitate). Față de minorul pentru care se dovedește că nu are acest grad de maturitate se pot lua numai măsuri cu caracter educativ și de ocrotire.

Legislația Federației Ruse. Codul penal al Federației Rusie (alin.(3) art.20) stipulează că dacă minorul a atins vârsta răspunderii penale, dar în urma retardării în dezvoltarea sa psihică, care nu este legată de o dereglare psihică, nu era capabil în deplină măsură să conștientizeze caracterul de fapt și pericolul social al acțiunilor (inacțiunilor) sale sau să le conducă, el nu poate fi tras la răspundere penală. De asemenea, considerăm binevenită decizia legiuitorului rus de a sistematiza într-un capitol aparte pedepsele aplicate minorilor și particularitățile acestor pedepse și venim cu propunerea ca o asemenea sistematizare să conțină și Codul penal al Republicii Moldova.

Legislația Olandei. Pentru minorii cu vârsta cuprinsă între 12 și 18 ani sunt prevăzute sancțiuni respective, cea mai severă fiind detenția în penitenciarul destinat tinerilor infractori pentru o perioadă ce nu depășește 24 de luni (art.77), scopul politicii penale fiind educarea tinerei generații în spiritul respectării legii. Prezintă interes faptul că perioada de detenție pentru tinerii infractori nu poate depăși 24 de luni, precum și faptul că judecătorul care a pronunțat sentința îl poate libera „sub cuvânt de onoare” pe tânărul aflat în conflict cu legea. Munca în folosul comunității de la vârsta de 14 ani ar trebui implimentată ca pedeapsă și în legislația penală a Republicii Moldova.

Legislația României. Conform art.113 CP al României, minorul care nu a împlinit vârsta de 14 ani nu răspunde penal. Este supusă răspunderii penale persoana cu vârsta cuprinsă între 14 și 16 ani dacă se dovedește că a săvârșit fapta cu discernământ.

Legislația Poloniei. Este pasibilă de răspundere penală persoana care a atins vârsta de 17 ani (§1 art.10). Minorul care, la atingerea vârstei de 15 ani, săvârșește una dintre infracțiunile prevăzute expres de lege, poate fi tras la răspundere penală în baza principiilor menționate în Cod.

Legislația Letoniei. Răspunderea penală survine de la 14 ani pentru toate infracțiunile săvârșite, indiferent de gravitatea lor. Față de minori nu poate fi aplicată pedeapsa privativă de libertate.

Legislația Ucrainei. Conform alin.(1) art.22 al legii penale, sunt pasibile de răspundere penală persoanele care la momentul săvârșirii infracțiunii au atins vârsta de 16 ani. Pentru anumite categorii de infracțiuni răspunderea survine începând cu vârsta de 14 ani.

Concluzii

Studiind prevederile legale ale diferitelor state, observăm că fiecare își are propriile dispoziții cu privire la vârsta minimă, de la care persoana fizică poate fi privită în calitate de subiect al infracțiunii și trasă la răspundere penală. Este absolut evident și necesar să existe un prag minim sub limita căruia minorii nu vor fi supuși pedepsei penale pentru faptele săvârșite, deoarece la vârsta respectivă (sub 14 ani) minorul nu este în stare să conștientizeze pericolul social al acțiunilor sale.

Republica Moldova s-a inspirat din legislațiile penale ale altor state, atunci când a stabilit vârsta de 14 ani în Codul penal ca vârstă minimă pentru a fi supus minorul răspunderii penale. Deși a fost stabilită această vârstă minimă, apar situații când subiecții ai unor infracțiuni sunt minori cu vârsta sub 14 ani. În aceste situații, autoritățile nu au o altă soluție decât să aplice acestor minori măsuri de constrângere cu caracter educativ, deoarece, la vârsta, spre exemplu, de 13 ani, persoana nu este pasibilă de răspundere și pedeapsă penală. Considerăm că sistemul pedepselor cu referire la minori nu este suficient de bine construit în țara noastră,

deoarece pornim de la faptul că rata criminalității în rândul minorilor este în creștere. Deci, necesită a fi adoptate măsuri legislative îndreptate spre soluționarea acestei probleme.

Considerăm că vârsta de la care survine răspunderea penală în Republica Moldova ar trebui micșorată de legiuitor cu cel puțin 1 an, deoarece progresul tehnic din ziua de astăzi, accesul pe larg la resursele media, televiziune, la spațiul online face posibil ca minorii să cunoască încă de la o vârstă fragedă ce este bine și ce este rău, ce este permis și ce este interzis. De asemenea, considerăm oportun ca în legislația penală a Republicii Moldova să fie insituită prezumția relativă de iresponsabilitate pentru minorul cu vârsta între 14 și 18 ani, dacă la momentul săvârșirii faptei sale minorul avea un nivel de dezvoltare moral și intelectual care nu putea să-i permită să înțeleagă caracterul ilicit al conduitei sale. Aceasta prezumție poate fi înlăturată prin dovedirea maturității sale morale și a capacității de înțelegere a caracterului ilicit al faptei săvârșite.

Referințe:

1. BOTNARU, S., ȘAVGA, A., GROSU, V., GRAMA, M. *Drept penal. Partea generală*. Ediția a II-a, 2016.
2. BARAC, L. *Drept penal. Partea generală*. Vol.I. Reșița: Universitatea „Eftimie Murgu”, 1994.
3. BREZEANU, O. *Minorul și legea penală*. București: ALL Beck, 1998.
4. Convenția ONU cu privire la drepturile copilului, adoptată la New York la 20.11.1989 (în vigoare pentru Republica Moldova de la 25.02.1993).
5. Codul penal al Republicii Moldova, nr.985-XV, adoptat la 18.04.2002, în vigoare de la 01.01.2003. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129 (1013-1014), art.1012.
6. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la practica judiciară în cauzele penale privind minorii nr.39 din 22.11.2004.
7. ULIANOVSKI, X. *Răspunderea penală a minorilor*. În: *Revista Națională de Drept*, 2002, nr.3.
8. BOTNARU, S. Minorul și legea penală. În: *Conferința corpului didactico-științific „Bilanțul activității științifice a USM pe anii 1998/1999”*. *Rezumatele comunicărilor. Științe socioumanistice*. Chișinău, 2000.
9. BOTNARU, S. Prezentare comparativă privind regimul penal al infractorilor minori în dreptul penal al României și în dreptul penal al Republicii Moldova. În: *Analele științifice ale USM*. Vol.I. Seria „Științe socioumanistice”. Chișinău, 2000.

Date despre autori:

Stela BOTNARU, doctor în drept, conferențiar universitar, Facultatea de Drept, Universitatea de Stat din Moldova.

E-mail: stelacorlateanu@gmail.com

Ion MIHALAȘ, student, Universitatea de Stat din Moldova.

Prezentat la 12.02.2018